

 Ústav

  religionistiky

FILOSOFICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERSITY
ARNA NOVÁKA 1, 602 00 BRNO

doc. PhDr. Luboš Bělka, CSc.

tel.: 549 493 171, e-mail: belka@phil.muni.cz

V Brně 30. červen 2013

Věc: Oponentský posudek na dizertační práci PhDr. Marka A. Havlíčka *Současné formy burjatského šamanismu*, Praha: Univerzita Karlova 2013, 268 str. + přílohy + DVD

Dizertační práce PhDr. Marka A. Havlíčka je výsledkem dlouholetého zájmu o danou problematiku a lokalitu, vždyť jeho první terénní bádání se uskutečnila již více jak před jednou dekádou. Doktorand nashromáždil za ta léta množství cenného materiálu, jak primárního (záznamy rozhovorů, fotografická a filmová /video/ dokumentace, vlastní pozorování), tak i sekundárního (velmi solidní konvolut literatury v ruštině, nedostupný ve střední Evropě).

Postupně, během zmíněného shromáždění materiálu, ho taktéž využíval jak pro bakalářskou, tak i magisterskou práci. Obě předchozí práce obhájil, výsledky částečně i publikoval, čili podstatná část jeho práce, řekněme jakási základna, již prošla veřejnou oponenturou. Předloženou dizertaci proto vystavil na tomto velmi solidním základu. Promyšlenost textu je patrná již z jeho struktury – jak doktorand podrobně argumentuje v Úvodu na s. 8-9, kde vysvětluje rozčlenění dizertace. Práce je velmi dobře napsaná, je čtivá, což pochopitelně u vědeckého textu není nutné, nicméně je to vždy přínosem. Práce je tedy velmi dobře rozčleněná, je přehledná a čtivá, to jsou okolnosti ne vždy běžné u takového typu textů. Nyní již podrobněji k některým otázkám, či bodům, u kterých považuji za vhodné se zastavit.

Diskuse o původu slova šaman je opravdu „notoricky známá“ (předpokládám, že doktorand dal do uvozovek tato slova na s. 68 právě proto, aby tím upozornil na běžný jazykový zločin, totiž *pleonasmus*) – a její shrnutí je na místě a vhodně zpracované. S čím však nemohu souhlasit, je názor, že pálijský termín „samana“ (sanskrtky *śramana*) označuje

„buddhistického kněze“ (s. 68). V tocharštině tomu tak možná je, to nedovedu posoudit. Co je však skutečností – termín pro náboženského profesionála, totiž „kněz“ se v případě buddhismu (stejně jako šamanismu) nepoužívá. Náboženský profesionál (tedy osoba živící se výkonem funkce v rámci nějaké ekleziální struktury, či dokonce mimo ni) je v případě buddhismu mnich, mniška, či lama (v tibetském buddhismu nemusí být lama, tj. guru, učitel, duchovní vůdce vždy nutně mnichem), nikoliv však knězem (stejně jako křesťané nemají lamy či šamany).

Taktéž si nejsem jist tvrzením, že „V křesťanském pojetí přitom za nejautentičtější náboženskou zkušenost bylo považováno **živoucí setkání s Bohem...**“ (s. 77). Samozřejmě, že část křesťanů takový názor má, či měla, nemyslím si však, že by byl tento názor univerzální. Ohledně mystických zážitků a praxe v křesťanství existuje rozsáhlá religionistická diskuse a možná by bylo dobré se s ní podrobněji seznámit. Doktorand sice uvádí zásadní text Harveye Whitehouse, ale lze doporučit i další (přehled starší diskuse viz např. Vaněk David, „O redukci a vylučování ve studiu mystiky“ *Religio. Revue pro religionistiku*, Brno: Česká společnost pro studium náboženství, 1998, ročník 6, číslo 1).

Nyní několik poznámek rázu technického či formálního. Tak například na s. 11 doktorand vysvětluje, proč píše u pojmenování kategorií velká písmena, můj názor je ovšem přesně opačný – v češtině píšeme „čerti“, „andělé“, „vodníci“ a „božstva“, stejně jako třeba „buddhové“, „bódhisattvové“ nebo „sabdaci“ či „lusové“. Velká písmena pak vyhrajujeme pro vlastní jména – třeba Buddha Šákjamuni, Alláh či Bůh. Nicméně autor zdůvodňuje, proč tak činí, a tudíž to respektuji. Věší problém – když už jsme u těch kapitálek – mám ovšem s toponymy. Zde totiž platí pravidla českého pravopisu striktněji, než je tomu u jmen tříd nadpřirozených bytostí. Je tomu tak proto, že toponyma na mapách v češtině by měla být jednotná – a to jak v přepisu, tak v použití velkých a malých písmen. Dokonce na to existují odborné komise, které kartografům dávají doporučení. Z tohoto důvodu považuji psaní například „České země“ (s. 78) za chybné.

Taktéž za chybu, kterou bude nutné pro případnou publikaci odstranit, je nejednotnost přepisu z cizích jazyků. Není možné, aby se na jedné straně (konkrétně str. 64) vyskytovalo psaní „cagán“ a „cagaan“ – takových případů je v textu více, tento vybírám jen jako *pars pro toto* a vřele doporučuji zevrubnou revizi textu s ohledem na pravidla transkripce a transliterace. Je mi jasné, že text dizertace vznikl spojováním jiných autorových textů v cizích jazycích a tudíž se mu tak cizorodé přepisy „propašovaly“, to je však vysvětlení, nikoliv omluva.

Doporučuji též (s. 13) doplnit anglický přepis výrazu Burjat o verzi, kterou používají kolegové (ne ovšem všichni) z Bloomingtonu (Indiana University) – totiž „Buriat“ či dokonce „Buriad“. Důvod zde opět není hnidopišský, ale praktický – internetové vyhledávání zatím tato slova nespojuje a nenahrazuje. Zadáním různých psaných variant téhož pojmu se výsledky vyhledávání v databázích a obecně na internetu výrazně zmnoží a obohatí.

V textu jsou překlepy, které považuji za zbytečné (dají se přeci odstranit následnou softwarovou kontrolou, což sice při množství cizích výrazů v textu dizertace obsažených je náročnější než v jiných případech, nicméně autor se problematikou zabývá dlouhodobě, čili by už mohl mít chyby „vychytané“). Konkrétní příklady: „Aginsčtí“ místo „Aginští“ (str. 46, pozn. 118); „Bolšaja covetskaja“ místo „Bolšaja sovětskaja“ (s. 256); „sočinenij“ místo „sočinenij“ (s. 256); „Kižingsnký“ místo „Kižinginský“ (s. 64, pozn. 171) – těch překlepů je tam více, toto je jen pár ukázek. Mohlo by se zdát, že je to z mé strany hnidopišství, že si příliš všímám vad na kráse – jenže problém zde je, že pokud je překlep ve slově běžnému čtenáři neznámém, tedy v například v asijské terminologii, pojmenování postav, osob, míst atp., tak ho ani často nerozpozná, neuvědomí si, že jde o překlep.

Pár poznámek k bibliografii. Nejprve k obsahové, tedy důležitější složce. Jak jsem již v úvodu zmínil, doktorand pracuje s poměrně rozsáhlou literaturou u nás obtížně obstaratelnou (i když díky běžně sdíleným textům v pdf se situace v posledních letech výrazně zlepšila), avšak některé tituly nevyužil – jako příklad bych uvedl Abajeva Ljubov, *Kult gor*, jistě přínosná a přehledná je encyklopedie zahrnující hesla o Burjatech (od Nikolaje Cyrempilova) Christophera P. Atwooda, *Encyclopaedia of Mongolia and the Mongol Empire*, New York: Fact on File 2004, 678 s. Na druhou stranu je pravda, že všechny relevantní monografie k burjatskému etniku, kultuře a dějinám doktorand zná a dobře s nimi pracuje, mám na mysli jak velkou monografii *Burjaty* (2004, 632 s.), tak velký *Istoriko-kul'turnyj atlas Burjatii* (2001).

Dalším, jistě odstranitelným problémem je nedůsledné řazení použitých titulů podle abecedy. Stejně tak problematické mi připadá uvádění ISBN jen u některých (na základě čeho vybraných?) knih: buď u všech (kde, pravda ISBN je), nebo u žádných. Taktéž by bylo vhodné doplnit křestní (či „první“) jména u některých autorů – i když připouštím, že zejména u ruských a sovětských autorů je to problém, na který je i internet často krátký.

Kdybych se měl vyjádřit k meritům práce, tak mohu – byť jako neodborník na sibiřský šamanismus, konstatovat, že text je velmi informovaný, solidně argumentovaný a nenacházím v něm žádné metodologické ani obsahové nedostatky. Autorovo vylíčení šamanského světa je

dosud nejpodrobnější a nejodbornější pojednání o fenoménu burjatského sibiřského šamanismu v českém písemnictví.

Součástí dizertace je i vizuální materiál, konkrétně tři zdokumentované případy působení šamana v praxi. Všechny tři jsou neobyčejně cenným dokumentem, se kterým doktorand nakládá velmi citlivě a správně. Vizuální materiál text nejenom ilustruje, ale vhodně doplňuje a je také důkazem Havlíčkovy erudice a důvěrné znalosti burjatského prostředí. Získat všechny tři dokumenty jistě znamenalo dlouhodobé úsilí a dokonalou znalost aktérů a prostředí; tato část zasluhuje zvláštního ocenění.

Celkově lze říci, že předložená dizertační práce nepochybně splňuje všechny požadavky na ni kladené a že PhDr. Marek A. Havlíček v ní projevilschopnost samostatné vědecké práce a přemýšlivého přístupu ve větší míře, než je u doktorských prací běžné. Jsem přesvědčen, že po odstranění formálních nedostatků by předložená dizertace zasloužila knižní vydání, svoji čtenářskou obec by si jistě našla. Doporučuji na základě úspěšné obhajoby dizertační práce udělit jmenovanému titul Ph.D.

doc. PhDr. Luboš Bělka, CSc.